

bréf

Morgunblaðið/RAX

Frost á fróni Miklar vetrarhörkur hafa verið á landinu að undanförmu en úr þeim á að draga eftir helgi

isráðherra hefur nú markað þá stefnu að upplýsa utanríkismálanefnd í mun meira mæli en áður um öryggis- og varnarmál landsins og á þeim vettvangi er eðlilegt að um þessa starfsemi sé fjallað.

Víðtækara öryggishugtak

Víðræðurnar við nágrennaríki okkar takmarkast ekki aðeins við hefðbundin öryggis- og varnarmál, heldur er þar einnig fjallað um t.d. fiskveiðieftirlit, eftirlit með mengun og viðbúnað gegn mengunarslysum, samstarf um leit og björgun o.s.frv. Hér er verið að ræða um útvíkkun öryggishugtaksins með þeim hætti, sem aldrei var gert í varnarsamstarfi Íslands og Bandaríkjanna, en sem er í fullu samræmi við þróun mála á alþjóðlegum vettvangi. Þegar horft er á t.d. spárnar um stóruakna umferð eldsneytisþrúpa um Norður-Atlantshaf blasir við að ekki er hægt að skilja í sundur hefðbundnar hervarnir, hryðjuverkavarnir, löggæzlu, umhverfisvarnir og björgunarmál.

Það þarf að verja flutningaskipin fyrir árásum óvinveittra ríkja, hryðjuverkamanna og glæpamanna. Það þarf að vera viðbúnaður til staðar ef þeim hlekkist á; til að bjarga bæði skipum og mönnum. Það þarf líka að verja náttúru og samfélög manna við Norður-Atlantshaf fyrir afleiðingum árása á slík skip eða slysum, sem þau kunna að verða fyrir. Og það þarf að verja efnahagslíf landanna, sem eiga aðild að viðskiptum með eldsneytið, sem þessi skip flytja, fyrir hugsanlegum truflunum á siglingum þeirra. Allt hangir þetta saman og þetta dæmi sýnir vel hversu margar hliðar eru á öryggishugtakinu eins og það hefur þróast.

Valgerður Sverrisdóttir setti í ræðu sinni í HÍ fram mótaðri hugmyndir en áður um rannsóknasetur á sviði utanríkis- og öryggismála. Hún lagði til að setrið fjallaði um öryggis- og varnarmál í víðum skilningi, þar með taldar samgöngur, umhverfisöryggi, þróunarmál, fólksflutninga og fleira. Þetta er í samræmi við þá þróun öryggishugtaksins, sem var lýst hér á undan og sömuleiðis í takt við þróun rannsóknarstofnana í öryggismálum í nágrennalöndum okkar. Hún lagði til að samráðsvettvangur stjórnmálaflokkanna um öryggi Íslands, sem á að setja á stofn, og það alþjóðastarfi, sem unnið er innan háskólanna, yrði tengt við starfsemi setursins. Þá myndu sérfræðingar utanríkisráðuneytisins og annarra ráðuneyta styðja akademískar rannsóknir og jafnvel kennslu á þessu sviði.

„Jafnframt myndi sú gerjun hugmynda sem yrði við tengingu þessara þriggja heima leiða til hugmyndasköpunar og frjórri stefnumótunar,“ sagði Valgerður Sverrisdóttir. „Í grannríkjum okkar má finna margir á móta stofnanir sem leita mætti samstarfs við. Þeim stofnunum hefur reynst farsælast að starfa á sjálfstæðum grundvelli í ákveðinni fjarlægð frá háskólasamfélagi og stjórnmálum, en með sterk tengsl við hvort tveggja.“

Þetta er laukrétt hjá utanríkisráðherra og ánægjulegt að sjá að íslensk stjórnvöld skuli vera komin þetta langt með að huga að því að setja á fót rannsóknastofnun í öryggismálum. Slík stofnun er reyndar mörgum árum of seint á ferðinni; hún hefði, ekki síður en greiningardeild, styrkt stöðu okkar í samstarfinu við Bandaríkjamenn, en um það þýðir ekki að fást nú. Það er gott að hún verður nú loksins til.

Framlag til sameiginlegra varna

Ýmsar ákvarðanir, sem þegar hafa verið teknar í framhaldi af brottför varnarliðsins þýða talsverð útgjöld fyrir skattgreiðendur. Þar má nefna eflingu Landhelgisgæzlunnar og sérsveitar lögreglu, yfirtökuna á rekstri Keflavíkurflugvallar, stofnun rannsóknaseturs og greiningardeildar og fulla þátttöku í starfi Atlantshafsbandalagsins, aðild að mannvirkjasjóði þess og útsendingu fulltrúa til herstjórna bandalagsins. Gera verður ráð fyrir að Ísland beri hluta kostnaðarinnar af rekstri loftvarnakerfisins, þótt víðræður við NATO um þau mál standi fyrir dyrum.

Þetta eru allt verkefni, sem snúa með beinum hætti að því að nú berum við sjálf ábyrgð á vörnum landsins. Við verðum líka að vera reiðubúin að leggja meira af mörkum til sameiginlegra varna NATO. Það er ekki sízt nauðsynlegt til þess að þau aðildarríki, sem við leitum nú eftir auknu samstarfi við, fái á tilfinninguna að við viljum ekki áfram aðeins vera þiggjendur.

Ísland á engan her og engin áform eru um að setja hann á fót. Hins vegar getum við lagt mikið af mörkum til friðargæzlu á vegum NATO eins og dæmin sanna. Við getum sent borgaralega sérfræðinga til að starfa með hersveitum bandamanna okkar. Við höfum nú þegar talsverða reynslu af slíku og hún er í öllum grundvallaratriðum góð. Einu dæmin um að við höfum misstigið okkur, er þegar við höfum reynt að fara yfir mörkin milli borgaralegra starfa og hermennsku og hætt okkur út í eitthvað, sem við ekki þekkjum og kunnum.

Við höfum nú þegar reynslu af samstarfi við hersveitir þeirra ríkja, sem við eigum nú í tvíhliða víðræðum við um varnir og öryggi á Norður-Atlantshafi. Íslenskir friðargæzlulíðar hafa starfað undir stjórn danskra, norskra og brezkra herforingja. Með því höfum við bæði lagt okkar af mörkum til starfs NATO í heild og hjálpað þessum nágrennaríkjum okkar að inna sitt hlutverk við friðargæzlu af hendi. Ef við aukum slíkt samstarf, verða þau fremur reiðubúin að hjálpa okkur við að tryggja öryggi Íslands.

Geoff Hoon, Evrópumálaráðherra Bretlands og fyrrverandi varnarmálaráðherra, gefur í viðtali í þessu tölublaði Morgunblaðsins Íslendingum þau ráð að byggja upp sérhæfð framlög til friðargæzlu; „skóða þau göt, sem eru í getu bandalagsins til að

fást við ýmis vandamál og einbeita ykkur síðan að því að fylla upp í þau og þróa sérfræðipækningu á viðkomandi sviði“. Þetta er án nokkurs vafa rétt ábending. Við höfum þegar náð nokkrum árangri í þessum efnum. Framlag Íslendinga til flugumferðarstjórnar og flugvallarstjórnar bæði í Kosovo og Afganistan vakti til dæmis mikla athygli innan NATO, vegna þess að þar tókst okkur að senda á vettvang mjög sérhæfða starfsmenn með þekkingu og hæfni, sem mikill skortur var á. Af sama toga eru verkefnið í Bosnía, þar sem fólk sem hafði slasast í stríðinu voru lagðir til íslenskir gervilimir, sprengjuleitarverkefnið í Írak og Líbanon og verkefni, sem Valgerður Sverrisdóttir nefndi í ræðu sinni í Háskóla Íslands, þar sem Íslendingar aðstoða Afgana við að byggja litlar vatnsaflsvirkjanir.

Við eigum að gera meira af því að reyna að finna „göt“ af þessu tagi, sem íslensk sérfræðipækning getur fyllt upp í. Í því skyni getur verið árangursríkt fyrir utanríkisráðuneytið og Íslensku friðargæzluna að efna til samráðs við atvinnulíf, þar sem víða býr mikil sérfræðipækning og frumkvæði. Geoff Hoon nefnir í viðtalinu í Morgunblaðinu að Eistlendingar hafi byggt upp sérfræðipækningu í að fást við ósprungnar sprengjur. Þeir hafa líka byggt upp setur, sem fæst fyrir hönd NATO við varnir gegn tölvuhernaði. Eiga Íslendingar ekki líka fjölda sérfræðinga á því sviði, svo dæmi séu nefnd?

Jákvæðar afleiðingar

Brottför varnarliðsins héðan hefur þrátt fyrir allt haft ýmsar jákvæðar afleiðingar í för með sér. Þegar horft er yfir sviðið, er ljóst að ýmislegt er að leysast úr læðingi í öryggis- og varnarmálum Íslands. Við höfum tekið frumkvæði og axlað ábyrgð, sem við hefðum sennilega átt að gera fyrir löngu, en er jafngott fyrir því. Í fyrsta sinn horfumst við í augu við að þurfa jafnvel að leggja sambærilegt fé til landvarna og ríkin í kringum okkur, þótt við stofnum engan her. Við munum efla greiningar- og rannsóknargetu í varnar- og öryggismálum, sem sérhvert sjálfstætt ríki þarf að búa yfir. Og við höfum efnt til víðræðna um öryggismál á breiðum grundvelli við næstu nágrennaríki okkar, sem efast má um að hefðu farið af stað ef við hefðum áfram verið í sama farinu; að láta Bandaríkjunum eftir að sjá um varnir landsins og líka að hugsa um varnarmál fyrir okkur. Þetta er jákvæð og æskileg þróun.

» Það eru einkum og sér í lagi ákveðnir stjórnmálamenn, sem hrökkva að því er virðist sjálfkrafa í einhvern kaldastríðsgír, þegar þeir heyra minnzt á eflingu öryggisstofnana og reyna að gera slíkt tortryggilegt á ýmsa vegu. Það er löngu kominn tími til að þetta ágæta fólk vaxi upp úr slíkum barnskap. Það getur ekki leyft sér hann lengur, nú þegar það þarf sjálft að fara að taka þátt í umræðum og ákvörðunum um það, hvernig vörnum landsins skuli háttað.